

Na het woelige jaar 1918 leken zowel regeringsdeelname als de revolutie voor de socialisten ver weg. Maar het socialisme was inmiddels wel uitgegroeid tot een massabeweging en slaagde er af en toe in de politieke agenda te bepalen. De Vlootwetactie die in 1923 de antimilitaristische strijd nog eens deed oplaaien was hiervan een voorbeeld.

AUTEUR Karin van Leeuwen

Verder lezen

Henri J.G. Beunders, 'Weg met de vlootwet!'. De maritieme bewapeningspolitiek van het kabinet-Ruys de Beerenbrouck en het succesvolle verzet daar-
tegen in 1923 (Bergen 1984).

Bas van Dongen, *Revolutie of integratie. De Sociaal Democratische Arbeiders Partij in Nederland (SDAP) tijdens de Eerste Wereldoorlog* (Amsterdam 1992).

Pieter Jelles Troelstra, *Gedenkschriften deel IV 'Storm'* (Amsterdam 1931).

De Vlootwetactie

Op 23 september 1923 vulde het IJscubterrein in Amsterdam, nu het Museumplein, zich met een ongekende massa demonstranten. Onder aanvoering van SDAP en NVV hadden arbeiders uit het hele land zich in Amsterdam verzameld voor een betoging tegen de miljoeneninvesteringen in de Nederlandse oorlogsvloot. Op het IJscubterrein hoorden de demonstranten socialistische kopstuk-

ken als Pieter Jelles Troelstra en Floor Wibaut en het enige vrouwelijke Kamerlid Suze Groeneweg oren tegen de 'waanzin, misdaad en domheid' die de regering had voorgenomen: 'Een vloot, waar niemand om gevraagd heeft. Maar wij willen geen vloot. Wij willen geen bewapening! Heel de wereld krimpt nog van de gevolgen van den oorlog en wij zeggen dát nooit meer!'

De massale demonstratie tegen de Vlootwet sloot aan bij het principiële antimilitarisme van veel socialisten. De SDAP had dat antimilitarisme in 1914 tijdelijk opgeschort. Bij het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog in dat jaar had Troelstra in een gloedvolle rede in de Tweede Kamer verklaard dat voor zo lang de oorlog duurde de nationale eenheid de nationale verschillen moest overstijgen. Socialisten in Duitsland en Frankrijk hadden eerder al hetzelfde gedaan. Toch vond de door Troelstra afgekondigde 'godsvrede' bij zijn achterban veel kritiek. Onder het motto 'Geen man en geen cent' hekelden vooral veel anarchisten de tijdelijke steun van de SDAP aan dienstplicht en mobilisatie. Ook binnen de partij bleef hierover discussie en in 1921 sprak het congres zich ferm uit voor een terugkeer naar de 'oude' koers. De Vlootwetactie moest deze hervonden koers bevestigen.

De voorbereidingen voor de massademonstratie waren begonnen met een heel andere insteek. De bedoeling

was het organiseren van een actie voor de socialistische zaak in meer algemene zin. Het initiatief kwam van het NVV, dat samen met de SDAP werkte aan een plan rond de bedrijfsorganisatie. Dit plan moest het socialisme weer een gezicht geven nu veel van de oude strijdpunten – kiesrecht, de achturige werkdag – gerealiseerd waren. Al snel bleken de plannen voor de bedrijfsorganisatie echter niet op tijd klaar. Bovendien spraken deze ingewikkelde standpunten over socialisatie en medezeggenschap de gewone arbeider nauwelijks aan. Pas in 1935, verpakt in het Plan van de Arbeid, zouden dergelijke vergezichten de sociaal-democratie echt een nieuw aanzien geven.

Om toch een actie te voeren, richtte de propaganda van SDAP en NVV zich op de Vlootwet. Niet alleen het militarisme van de wet gaf aanleiding tot protest. In tijden van crisis waarin op de werklozensteun werd bezuinigd, moest ook de geldverspilling het in de socialistische pers ontgelden. De massale weerzin die zo tegen de Vlootwet werd opgeroepen gaf de sociaal-democratische beweging inderdaad een gezicht dat veel tijdgenoten niet snel vergaten. De actie – die in omvang pas met de kruisraketdemonstratie in 1981 geëvenaard zou worden – werd een groot succes. Onder druk van de demonstratie en van een petitie die bijna een derde van de Nederlanders tekende sneuvelde niet alleen het plan voor de Vlootwet, maar ook het confessionele kabinet-Ruijs de Beerenbrouck. De brede weerklank die de actie bij socialisten en niet-socialisten had gevonden vertaalde zich bij de volgende verkiezingen echter niet in een verkiezingsoverwinning. De SDAP bleef vooralsnog aan de zijlijn staan.